

ΒΙΟΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ*

Περίληψη

Στήν εποχή μας οι εξελίξεις στον τομέα της βιοτεχνολογίας είναι τόσο μεγάλες που θεωρούνται σαν μία νέα επανάσταση, και συμβαίνουν με τέτοιο ρυθμό που καθημερινά επέρχονται αλλαγές στην επιστημονική γνώση, γεγονός που επηρεάζει και την κοινωνία στο σύνολό της, αλλά και τον κάθε άνθρωπο τόσο στην προσωπική όσο και στην κοινωνική του ζωή. Η βιοηθική, ως επιστήμη, μελετάει τρία βασικά πράγματα: 1) την αρχή της ζωής, 2) την παρατάση της ζωής, 3) το τέλος της ζωής. Ο άνθρωπος ως «ψυχή ζωσα» είναι δημιουργικό πνεύμα, έχει δηλαδή στη φύση του κάτι από τη θεία δημιουργικότητα. Αυτό είναι πράγματι εulογία, τη σημασία της οποίας αναγνωρίζει και εξαίρει η ορθόδοξη θεολογία. Όστόσο, ο άνθρωπος ως ελεύθερο πρόσωπο οφείλει να λειτουργεί κριτικά.

Η βιοηθική μπορεί να λειτουργεί λυτρωτικά πράγματι για τον άνθρωπο, όταν θεμελιώνεται στο χριστιανικό φρόνημα και δηλώνει το ήθος της θεώσεως. Η Εκκλησία έχει χρέος να δείχνει τα όρια ανάμεσα στην αυθεντικότητα της αλήθειας και την απάτη του ψεύδους και να υπογραμμίζει τον σεβασμό στο ανθρώπινο πρόσωπο και στην ιερότητα της ζωής. Η γενετική κατανόηση του ανθρώπου μπορεί να οδηγήσει στην πνευματική αποκάλυψη του μυστηρίου του. Και το μυστήριο του ανθρώπου να μας φέρει μπροστά στο μυστήριο του Θεού.

*Εισήγηση στο Συνέδριο που συνδιοργάνωσαν η Διεθνής Επιστημονική Έταιρεία Αρχαίας Έλληνικής Φιλοσοφίας και η Ένωση Ελλήνων Φυσικών, με θέμα: *Φιλοσοφία, Φυσικές Επιστήμες, Βιοηθική* (12 Νοεμβρίου 2014), Αθήνα.

Εισαγωγή

Στὴν ἐποχὴ μας οἱ ἐξελίξεις στὸν τομέα τῆς βιοτεχνολογίας εἶναι τόσο μεγάλες πού θεωροῦνται σάν μιὰ νέα ἐπανάσταση, καί συμβαίνουν μέ τέτοιο ρυθμὸ πού καθημερινὰ ἐπέρχονται ἀλλαγές στὴν ἐπιστημονικὴ γνώση, γεγονός πού ἐπιρρεάζει καί τὴν κοινωνία στό σύνολό της, ἀλλὰ καί τὸν κάθε ἄνθρωπο τόσο στὴν προσωπικὴ ὅσο καί στὴν κοινωνικὴ του ζωή¹.

Ἡ πρόοδος πού ἔχει σημειωθεῖ στὴν ἱατρικὴ τὰ τελευταῖα χρόνια, τόσο στὸν τομέα τῆς θεραπευτικῆς, ὅσο καί στὸν τομέα τῆς γενετικῆς καί τῆς βιολογίας, πέρα τοῦ ὅτι εἶναι ἐντυπωσιακὴ καί συχνὰ ἔξω καί ἀπ' αὐτὰ τὰ ὅρια τῶν προσδοκιῶν τοῦ ἀνθρώπου, προκαλεῖ τὴ θεολογία καί φαίνεται νὰ τὴν ἐξωθεῖ σέ ἐπανερμηνεία καί ἐπαναθεώρηση τῶν παραδοσιακῶν της ἀντιλήψεων. Ὡστόσο σέ κύκλους θεολόγων, ἀλλὰ καί μὴ θεολόγων πλανᾶται τὸ ἐρώτημα· ἔχει ἡ θεολογία τὰ ἀπαραίτητα ἐφόδια γιὰ νὰ δώσει ἀπάντηση σέ ἐρωτήματα, τὰ ὁποῖα ἐπιτακτικὰ θέτει ἡ σύγχρονη ἐπιστημονικὴ ἔρευνα; Μήπως ἡ ἠθικὴ της εἶναι παρωχημένη καί ἀναποτελεσματικὴ, ἀνίκανη νὰ ἀντιμετωπίσει τὰ νέα δεδομένα καί τίς ἀλματώδεις ἐξελίξεις πού ἀναφέρονται στὴ βιολογικὴ ὑπαρξη καί λειτουργία τοῦ ἀνθρώπου; Μήπως ὁ λόγος της ἀφορᾷ μόνο στὴν πνευματικὴ σφαῖρα τῆς ὑπάρξεως καί δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι συμβατός μέ τὴν πραγματικότητα τῆς ἐξελίξεως, ἢ, ἀκριβέστερα, τῆς ἐπαναστάσεως, πού ἐπιτελεῖται στὸν τομέα τῆς βιολογίας καί τῆς ἱατρικῆς; Μήπως τὸ δόγμα, ἡ πίστις τῆς Ἐκκλησίας, ἐπέβαλε ἕνα τυποποιημένο ἥθος, τὸ ὁποῖο χαρακτηρίζει ἡ ἀκαμψία, ἡ ἀνελαστικότητα καί ἡ ἀδυναμία προσαρμογῆς στὰ νέα ἐπιτεύγματα τῆς ἐπιστήμης; Τὰ ἐρωτήματα αὐτὰ ἔχουν πολλές πλευρές καί μπορεῖ νὰ ἀναγνωρίσει κανεὶς σέ αὐτὰ ποικίλες ἀφορμές γιὰ συζήτηση².

Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἔδειξε ἀπὸ πολὺ νωρὶς τὸ ἐνδιαφέρον καί τὴν ἀγωνία της γιὰ τὰ βιοηθικὰ ζητήματα. Οἱ κατὰ τόπους Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες δημιούργησαν ομάδες καί κέντρα μελέτης τῶν βιοηθικῶν ζητημάτων, συνέστησαν ἐπιτροπές εἰδικῶν καί ἐξέδωσαν θέσεις καί ἐγκυκλίους. Συγχρόνως, μεγάλο ὑπῆρξε καί τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ὀρθόδοξων ἀκαδημαϊκῶν θεολόγων. Διοργανώθηκαν συνέδρια καί ἡμερίδες, συστήθηκαν μικτὲς διεπιστημονικὲς ἐπιτροπές,

¹ Βλ. Μητροπολίτου Ναυπάκτου καί Ἀγ. Βλασίου Ἱεροθέου, *Βιοηθικὴ καί βιοθεολογία*, Ἔκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου, 2005, σ. 22.

² Κων/νου Σκουτέρη, *Βιοηθικὴ καί τὸ ἥθος τῆς Ὁρθοδοξίας*, πηγὴ site τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, βιβλιοθήκη «ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ».

δημοσιεύθηκαν άρθρα καί συστηματικές μελέτες, καταρτίστηκαν προγράμματα μεταπτυχιακῶν σπουδῶν καί ἐκπονήθηκαν μεταπτυχιακές καί διαδακτορικές ἐργασίες στίς ὀρθόδοξες θεολογικές σχολές μέ θέματα βιοηθικῆς³.

Βιοηθική

Ὁ ὅρος «βιοηθική» ὅλο καί περισσότερο ἀκούγεται τά τελευταῖα χρόνια, γιά νά καταδεικνύει τήν πάλιν τῶν κοινωνιῶν μέ τά ἐπιτεύγματα τους. Ἡ διείσδυση τῆς τεχνολογίας στήν ἱατρική καί ἡ πρωτοφανής δυνατότητα παρέμβασης στά ἄδυστα τῶν γενετικῶν μυστικῶν μας, μαζί μέ τίς μεταφυσικοῦ διαμετρήματος ἐλπίδες πού ἐγείρουν, γεννοῦν βαβελική ἀλαζονεία καί φέρνουν τόν ἄνθρωπο, ὅσο ποτέ, κοντά στόν ρόλο τοῦ Θεοῦ καί, ὅσο ποτέ, μακριά ἀπό τήν ὁμοιότητα μαζί Του⁴. Εἶναι γνωστό ὅτι ἡ βιοηθική ἔκανε τήν ἐμφάνισί της τά τελευταῖα χρόνια, ἀρχικά στήν Ἀμερική καί στή συνέχεια στήν Εὐρώπη, προφανῶς δέ εἶναι προϊόν τῶν νέων δεδομένων πού ἔθεσε ἡ ἱατρική πρόοδος καί οἱ ἐρευνες στόν τομέα τῆς βιολογίας⁵. Ὁ ὅρος «βιοηθική» τέθηκε ἀπό τόν Βάν Πότερ τό 1971, προκειμένου νά καθορισθεῖ ἓνας τομέας «ὁ ὅποιος θά μπορούσε νά συνδυάζει τίς βιολογικές γνώσεις μέ τίς ἀνθρωπιστικές ἐπιστήμες»⁶. Ἡ ἔναρξη τῆς νέας πορείας τῆς βιοηθικῆς ὡς ἐπιστήμης ἔγινε σέ μία πόλη τῶν δυτικῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν, τό Ἑσάιλομαρ τό 1974, ὅταν σέ μία συνάντηση βιολόγων διαπιστώθηκε ὅτι μέ τό ἀνασυνδυασμένο DNA καί τίς δυνατότητες τῆς νέας τεχνολογίας οἱ ἐπιστήμονες ἀποκτοῦσαν μία μορφή ἐξουσίας πάνω στήν ζωή τοῦ ἀνθρώπου, μέ τόν χειρισμό τῶν γονιδίων. Ἐκεῖ τέθηκαν τά πρῶτα ἐρωτήματα, ὅπως γιά παράδειγμα «ποιός ἀποφασίζει ἂν κάποιο πείραμα εἶναι ἠθικά ἀποδεκτό, μέ ποιὰ κριτήρια μπορεῖ νά γίνει ἐφαρμογή μιᾶς ἀνακάλυψης, ἂν ὁ ἄνθρωπος ἔχει δικαίωμα νά ἐπεμβαίνει γενετικά στόν ἴδιο τόν ἄνθρωπο»⁷.

Ἡ βιοηθική παρουσιάσθηκε γιά νά ἀντιμετωπίσει τήν ἐπανάσταση πού ἔφερε ἡ βιολογία καί ἡ σύγχρονη ἱατρική τεχνολογία. Ἡ ραγδαία ἀνάπτυξη

³ Βλ. Ν. Κόϊου, «Γονιδιακή θεραπεία στά γενετικά κύτταρα», περιοδικό *Πνευματική Διακονία*, τεύχος 10ο, σ. 37.

⁴ Μητροπολίτου Μεσογαίας Νικολάου, *Ἐλεύθεροι ἀπό τό γονιδίωμα*, ἐκδ. Σταμούλη, σ. 15.

⁵ Σκουτέρης, ὁ.π..

⁶ Ἀλαχιώτη Σταμάτη, *Βιοηθική, ἀναφορά στους γενετικούς καί τεχνολογικούς νεωτερισμούς*, ἐκδ. Ἑλληνικά Γράμματα, Ἀθήνα 2004, σ. 68.

⁷ *Ναυπάκτου*, ὁ.π., σ. 59.

αὐτῶν τῶν ἐπιστημῶν, μέ ἀποκορύφωμα στά ἐπιτεύγματά τους τήν κλωνοποίηση καί στούς στόχους τους τήν ἀποκρυπτογράφηση καί χαρτογράφηση τοῦ ἀνθρώπινου γονιδιώματος, συνιστᾷ ἐπανάσταση μέ ἐντυπωσιακές ἐξελίξεις καί πρωτόγνωρες ἐφαρμογές στή ζωή τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος. Γιατί σίγουρα ἡ βιοηθική εἶναι κάτι πολύ περισσότερο ἀπό ἠθική τῆς ἱατρικῆς, ἀφοῦ δέν περιορίζεται μόνο στό πλαίσιο τῶν σχέσεων τῶν γιαιτρῶν ἢ τοῦ νοσηλευτικοῦ προσωπικοῦ μέ τούς ἀσθενεῖς οὔτε ἀναφέρεται μόνο στίς ἠθικές ὑποχρεώσεις πού ἀπορρέουν ἀπό τό ἐπάγγελμα τους. Ἡ βιοηθική ἔχει σχέση μέ ἕνα πολύ εὐρύτερο φάσμα ἐπιστημῶν, πού ἔχουν σχέση μέ τόν ἄνθρωπο καί φιλοδοξοῦν ἡ κάθε μιά ἀπό τό πεδίο τῆς ἔρευνας καί τῆς δικῆς της προοπτικῆς νά βελτιώσουν τήν ποιότητα τῆς ζωῆς του.

Ἡ ἐτυμολογία τοῦ ὅρου «βιοηθική» παραπέμπει στή σχέση τῆς ἠθικῆς μέ τή βιολογία καί, συγκεκριμένα, μέ τόν βίο τοῦ ἀνθρώπου ὡς βιολογικῆς διαδικασίας. Αὐτή ἡ σχέση ἔχει ὡς ἀντικείμενο ἔρευνας καί ἀναφέρεται πρωτίστως σέ βιολογικές καί βιοϊατρικές μεθόδους καί πρακτικές, πού ἀρχίζουν ἀπό τή σύλληψη καί τελειώνουν μέ τό θάνατό του. Ὅμως ἡ βιοηθική μέ τήν κυριολεξία τοῦ ὅρου περιλαμβάνει καί ὅλα τά ἔμβια ὄντα, ὅπως ἐπίσης καί θέματα οἰκολογίας καί προστασίας τοῦ περιβάλλοντος. Στή βιοηθική ἐμπίπτουν τά γενετικά τροποποιημένα ἢ μεταλλαγμένα φυτά καί τρόφιμα⁸.

Ἡ βιοηθική ὡς ἐπιστήμη μελετᾷ τρία βασικά πράγματα: 1) τήν ἀρχή τῆς ζωῆς (ἐξωσωματική γονιμοποίηση, ὁμόλογη καί ἑτερόλογη γονιμοποίηση, παρενθετη μπηδρότητα, προγεννητικός καί προεμφυτευτικός ἔλεγχος, ἐμβρυϊκή ἔρευνα, ἐκτρώσεις, κλωνοποίηση κ.ά.) 2) τήν παράταση τῆς ζωῆς (αἰμοκάθαρση, μεταμοσχεύσεις, βλαστοκύτταρα,...) 3) τό τέλος τῆς ζωῆς (εὐθανασία, δωρεές σωματικῶν ὀργάνων,...).

Ἡ βιοηθική καλεῖται νά ἀντιμετωπίσει τούς νέους ἠθικούς προβληματισμούς, τούς ὁποίους δημιούργησε καί συνεχῶς δημιουργεῖ ἡ ἔρευνα στόν χῶρο τῆς βιολογίας καί τῆς ἱατρικῆς. Συνεπῶς, ἡ βιοηθική ἔχει τήν ἀποστολή νά ἀξιολογήσει τήν τολμηρή πρόοδο καί νά δεῖ ἂν καί σέ ποιοῦ βαθμῷ συμβιβάζεται μέ τίς ἐν γένει παραδεκτές ἀξίες πού διέπουν τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ νέοι ὀρίζοντες πού ἀνοίγονται μέ τήν ἐπιστημονική ἔρευνα συνεπάγονται καί νέες προοπτικές στίς ἀξιολογήσεις καί στήν περί ζωῆς φιλοσοφία τοῦ ἀνθρώ-

⁸ Κεσελόπουλου Ἀνέστη, «Θεολογική ἀποτίμηση καί Ποιμαντική προσέγγιση στίς προκλίσεις τῆς βιοηθικῆς», περ. *Πνευματική Διακονία*, τεῦχος 10ο, σ. 8.

που. Υπάρχουν δηλαδή ήθικες συνέπειες που συνοδεύουν τήν, κατά έναν τρόπο, εὐγενῆ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νά ἐπεκτείνει τή γνώση του, νά ἐκλύει τή ζωή καί νά ἐρευνήσει τό χωρο τῆς βιολογικῆς διαδικασίας⁹.

Τελικά, μέ τήν ἐπιστήμην τῆς βιοηθικῆς, ἀναπτύσσεται ἕνας «βιοηθικός διῆσμός», ἀφοῦ ἐπιχειρεῖται νά γίνεται διάκριση μεταξύ καλοῦ καί κακοῦ, βλαβεροῦ καί ὠφέλιμου, τυπικοῦ καί παράτυπου¹⁰. Ὅποτε, αὐτός ὁ «βιοηθικός διῆσμός», προσπαθεῖ νά ἀξιοποιήσει τά ὀφέλη τῶν γενετικῶν καί τεχνολογικῶν νεωτερισμῶν καί νά ἀποτρέψει τά καταστρεπτικά ἀποτελέσματα ἀπό τήν ἀλόγιστη χρῆση αὐτῶν τῶν νέων ἐπιτευγμάτων τῆς βιοϊατρικῆς ἐρευνας καί τῆς βιοτεχνολογικῆς ἐπανάστασης¹¹.

Ὁρθόδοξη Θεολογική προσέγγιση

Ἡ σύγχρονη βιοϊατρική ἐρευνα, ἔτσι ὅπως ἐξελίσσεται, δέν ἀκουμπάει μόνο στό σῶμα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά τό διαμορφώνει καί ὑπόσχεται νά τοῦ προσδιορίζει τά χαρακτηριστικά. Ἐπί πλέον, ἐπηρεάζει ἅμεσα τίς βασικές σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου μέ τό περιβάλλον, τήν κοινωνία, τόν ἑαυτό του, τόν Θεό. Παρεμβαίνει, μπορούμε νά ποῦμε, ἀκόμην καί στήν ψυχή του, στόν πυρῆνα τῆς ἀνθρώπινης ὑπόστασης, σέ τέτοιο βαθμό, ὥστε θά μπορούσε οὐσιαστικά νά ἐπιδράσει καί στίς σχέσεις τῆς ψυχῆς μέ τόν Θεό. Ἀναντίρρητα, ἡ Ἐκκλησία ἔχει λόγο σ' αὐτό. Γι' αὐτό καί καλεῖται νά προσφέρει μαρτυρία Ὁρθόδοξης βιοηθικῆς¹².

Γενικά πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι, σύμφωνα μέ τήν ὀρθόδοξη διδασκαλία, ὁλος ὁ κόσμος δημιουργήθηκε ἀπό τόν Θεό καί διευθύνεται ἀπό τήν ἄκτιστη ἐνέργειά Του, ὁ δέ ἄνθρωπος εἶναι δημιουργημένος κατ' εἰκόνα Θεοῦ καί πρέπει νά φθάσει στό καθ' ὁμοίωσιν. Σύμφωνα μέ τόν σύγχρονο Θεολόγο τῆς Ἐκκλησίας μας, Μητροπολίτη Ναυπάκτου κ. Ἱερόθεο, θά μπορούσαμε νά σημειώσουμε τρεῖς φράσεις πού δείχνουν ὅτι ὁ Θεός εἶναι Κύριος τοῦ κόσμου.

Ἡ μία φράση εἶναι «ex nihilo», πού σημαίνει ὅτι ὁ Θεός δημιούργησε τόν κό-

⁹ Σκουτέρης, ὁ.π..

¹⁰ Ἀλαχιώτης ὁ.π., σ. 72.

¹¹ Ναυπάκτου, ὁ.π., σ. 63.

¹² Μεσσογιάς, ὁ.π., σ. 27.

σμο από τό μηδέν. Πρίν από τή δημιουργία τοῦ κόσμου δέν ὑπῆρχε οὔτε χρόνος οὔτε χώρος. Ἐπομένως, ἡ βιολογία καί ἡ γενετική μηχανική δέν μποροῦν νά δημιουργήσουν κάτι ἀπό τό μηδέν, ἀλλά ἐργάζονται στὴν ἤδη ὑπάρχουσα ὕλη, μέσα στὴν ὁποία ὑπάρχει ἡ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ.

Ἡ δεύτερη φράση εἶναι «*imago mundi*», πού σημαίνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ἐνῶ εἶναι κτίσμα, ἀποτελεῖται ἀπὸ σῶμα καί ψυχὴ καί εἶναι ὁ συνδετικός κρίκος μεταξὺ τῶν νοερῶν πνευμάτων καί τῆς κτίσεως, εἶναι εἰκόνα ὅλης τῆς κτίσεως, καί μέ αὐτὴν τὴν ἔννοια θά πρέπει νά ἀναγάγει τὴν κτίση στὸν Θεό. Ὅποτε, ὁ χωρισμός τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸ σῶμα πού γίνεται μέ τὸν θάνατο δέν εἶναι φυσικὴ κατάσταση, οὔτε ἡ ἐνασχόληση μόνο μέ τὸ σῶμα εἶναι φυσικὴ κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ τρίτη φράση εἶναι «*imago Dei*», πού σημαίνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι κατ' εἰκόνα καί καθ' ὁμοίωση Θεοῦ καί ὁδηγεῖται πρὸς τὴν ἔνωσή του μέ τὸν Θεό μέ τὴν συνέργεια, δηλαδὴ τὴν ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ καί τῆς συνέργεια τὴν δική του. Ἐπομένως, ἡ φυσικὴ κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι, μέ τὴν δική του ἐλευθερία, νά γίνεται κοινωνός τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, ὅποτε δέν ἐξαντλεῖται μόνον στὸ ἐνθάδε, ἀλλὰ κινεῖται καί πρὸς τὸ ἐπέκεινα, τὴν προσωπικὴ σχέση μέ τὸν Θεό¹³.

Εἶναι ἀναγκαῖο στὸ σημεῖο αὐτὸ νά διευκρινίσουμε ὅτι ἡ ἔρευνα γενικά καί, εἰδικώτερα, ἡ ἐπιστημονικὴ ἀναζήτηση νέων μεθόδων καί νέων ἐφαρμογῶν πού ἀφοροῦν στὴ βελτίωση τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐντάσσονται στὴ δυνατότητα πού ὁ ἴδιος ὁ Θεός ἔχει δώσει στὸν ἄνθρωπο νά ἀναζητᾷ καί νά δημιουργεῖ.

Ἡ τεχνολογία καί, κατ' ἐπέκταση, ἡ βιοτεχνολογία βρίσκουν τὴ θεολογικὴ τους δικαίωση στὴ δυνατότητα πού αὐτός ὁ Θεός ἔδωσε στοὺς πρωτόπλαστους νά ἐργάζονται καί νά φυλάσσουν τὸν παράδεισο (Γέν. 2, 15). Ἡ δημιουργικότητα εἶναι συνυφασμένη μέ τὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος, ὡς εἰκόνα τοῦ Θεοῦ (Γέν. 1, 27) καί ὡς ἐλεύθερο πρόσωπο ἔχει μιά μοναδικότητα στὸ στερέωμα τοῦ κτιστοῦ κόσμου. «Καὶ ἔπλασεν ὁ Θεός τὸν ἄνθρωπον χοὺν ἀπὸ τῆς γῆς καί ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καί ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν» (Γέν. 2, 7). Ὁ ἄνθρωπος, ὡς «ψυχὴ ζῶσα», εἶναι δημιουργικὸ πνεῦμα, ἔχει δηλαδὴ στὴ φύση του κάτι ἀπὸ τὴ θεία δημιουργι-

¹³ Βλ. Μαρίνας Robb, ὁμιλία μέ τίτλο «Ζητήματα βιοθικῆς, ὁρθόδοξη προσέγγιση καί προβληματισμοί», στὸ Διορθόδοξο Κέντρο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἱερᾶς Μονῆς Κοιμίσεως Θεοτόκου Πεντέλης.

κότητα. Αυτό είναι πράγματι εὐλογία, τί σημασία τῆς ὁποίας ἀναγνωρίζει καί ἐξαίρει ἡ ὀρθόδοξη θεολογία. Ὡστόσο, ὁ ἄνθρωπος, ὡς ἐλεύθερο πρόσωπο, ὀφείλει νά λειτουργεῖ κριτικά. Ἄν ἡ δημιουργικότητα εἶναι ἀνεξέλεγκτη καί ἄκριτη, τότε παύει νά εἶναι ὀλοκληρωμένη καί αὐθεντική¹⁴.

Ἔτσι, παρατηρεῖται μία παράχρησις τοῦ ὅρου «αὐτεξούσιο» ἢ «ἐλεύθερη βούλησις» πού χάρισε ὁ Θεός στήν κορωνίδα τῆς δημιουργίας, τόν ἄνθρωπο. Ἀντί ὁ ἄνθρωπος νά ἀναφέρει καί νά ἀνάγει τήν κτίσις στόν Δημιουργό, αὐτονομεῖται, κυρίως λόγω τοῦ ἐγωισμοῦ, καί τελικά παρεκκλίνει τῆς πορείας του πού εἶναι ἡ κατά χάριν θέωσις καί σωτηρία μας. Ἡ σωτηρία μας, κατά τό ἀνθρώπινον, δέν εἶναι οὔτε διανοητική οὔτε συναισθηματική· εἶναι βουλητική. Μέ τήν ἐλεύθερη βούλησή μας συνεργάζεται ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ. Τό ἄβατο τῆς ἀνθρώπινης αὐτεξουσιότητος ὅμως ὅλο καί παραβιάζεται ἀπό τή σύγχρονη βιοιατρική ἐρευνα καί περιορίζεται ὁ ζωτικός χώρος του¹⁵.

Στό σημεῖο αὐτό θά ἤθελα νά ἐπισημάνω κάποιους προβληματισμούς ἀπό θεολογική καί ποικαντική σκοπιά σχετικά μέ τήν βιοηθική.

1. Αὐτό πού συμβαίνει σήμερα μέ τή γενετική εἶναι ὅτι ἡ κατεύθυνσις πού ἀκολουθεῖ στρέφεται περισσότερο στή «διόρθωσις» τῆς φύσεως καί λιγότερο στήν κατανόησή της. Ἡ νοοτροπία αὐτή βρίσκεται σαφῶς στόν ἀντίποδα μιᾶς ἄλλης στάσεως ζωῆς, τήν ὁποία εἰσηγοῦνται οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας κάνοντας ἰδιαίτερη ἀναφορά στούς λόγους τῶν ὄντων. Αὐτοί οἱ λόγοι, πού εἶναι τά ἀγαθὰ θελήματα καί ἐννοήματα τοῦ Θεοῦ γιά τά ὄντα, ἀποτελοῦν τή μορφοποιητική ἀρχή τῶν ὄντων. Γι' αὐτό στήν προγνωστική δύναμις τοῦ Θεοῦ τό κάθε ὄν «τῷ οἰκείῳ λόγω τό τέλειον ἔχει»¹⁶.

2. Ἡ δυνατότητα τοῦ ἀνθρώπου νά παρεμβαίνει στή φύση –ἀκόμη καί στήν ἀνθρώπινη φύση– εἶναι συνυφασμένη μέ τήν ἐλευθερία του, πού ἀποτελεῖ θεμελιώδες καί χαρακτηριστικό γνώρισμά του. Ἡ παρέμβασις τοῦ ἀνθρώπου ἔχει σκοπό καί ἀξία, ὅταν μπορεῖ νά ἐνεργοποιεῖ τούς μηχανισμούς πού ὁ ἴδιος ὁ Θεός ἔχει θέσει στά ὄντα. Χωρίς αὐτή τή δημιουργική παρέμβασις τοῦ ἀνθρώπου ἡ κάθε κτιστή φύσις εἶναι καταδικασμένη σέ ἀφανισμό καί καταστροφή. Στήν περίπτωσις αὐτή ὁ ἄνθρωπος δέν ἐνεργεῖ ὡς συνδημιουργός τοῦ Θεοῦ οὔτε ἀναγνωρίζει Ἐκεῖνον ὡς τόν μόνο δημιουργό. Ἐνῶ, γιά παράδειγμα, μπορεῖ μέ κάποια ἀνακάλυψιν νά καταπολεμοῦνται οἱ ἀρρώστιες καί νά

¹⁴ Σκουτέρης, ὁ.π..

¹⁵ *Μεσογαίας*, ὁ.π., σ. 32.

¹⁶ Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, «Περί ἀποριῶν 42», PG91, 1340a.

εκφράζεται έτσι η βούληση του Θεού, είναι δυνατό με κάποιο άλλο επισημονικό επίτευγμα να παραβιάζονται τά ὅρια τῆς δημιουργίας του Θεού καί νά εκτοπίζεται τό θέλημά Του¹⁷.

3. Ἄν ἡ εὐθανασία, οἱ ἐκτρώσεις, ἡ ἀποκωδικοποίηση του ἀνθρώπινου γονιδιώματος καί ἡ κλωνοποίηση ἀποτελοῦν χαρακτηριστικά αἰτήματα ἀτομικῆς αὐτοπροστασίας, πού ὀδηγοῦν, ὄχι σπάνια, στήν ἀξίωση δικαιωμάτων καί τή θέσπιση νομοθετημάτων γιά αὐτοδιαχείριση τῆς βιολογικῆς ἀτομικότητας, τότε ἡ εἵσοδος στό χῶρο τῆς σχέσεως μέ τόν Θεό καί τούς ἀνθρώπους, πού εἶναι σχέση ὅπωςδήποτε μέ τή ζωή, παραμένει τό μέγιστο ἀπό τά ζητούμενα καί τό σοβαρότερο ἀπό τά ἐπιδιωκόμενα¹⁸. Ὅταν ἡ τεχνολογία καί, γενικότερα, ὁ σημερινός πολιτισμός μᾶς διδάσκουν ἕναν ἐλεγχόμενο ἀπό τήν ἀτομική μας ἀπόφαση θάνατο καί μιᾶ κατευθυνόμενη ἀπό τό ναρκισσισμό μας ζωή, τότε ἡ διάκριση τῆς πραγματικῆς ἐμπειρίας τῆς σχέσεως ἀπό τά ψυχολογικά της ὑποκατάστατα φαίνεται πώς εἶναι ἡ οὐσιαστικότερη δυσκολία του ἐγχειρήματος πού πρέπει νά ἀναλάβουμε¹⁹.

4. Ἡ ἱατρική ἐπιστήμη ἐνδέχεται νά ὀδηγεῖ τόν ἄνθρωπο στήν αὐτονόμηση, τόν αὐτοπεριορισμό καί τή θνητότητα, ὅμως μπορεῖ καί νά του δείχνει τούς ὀρίζοντες γιά ὑπέρβαση του θανάτου καί προσανατολισμό πρὸς τήν ὄντως ζωή²⁰. Ἀλλωστε, ὅπως ἐπισημαίνει ὁ Μέγας Βασίλειος, ἡ σωστή χρῆση καί ἄσκηση τῆς ἱατρικῆς μπορεῖ νά διελέγχει καί νά γραδάρει τίς παραβάσεις καί τίς παρεκτροπές²¹.

5. Πρέπει ἐπί τέλους νά γίνει κατανοητό ὅτι τό Εὐαγγέλιο καί εὐρύτερα ἡ χριστιανική διδασκαλία δέν παρουσιάζουν γιά τά θέματα τῆς βιοηθικῆς ἕναν κώδικα ἠθικῆς ἥ, πολύ περισσότερο, ἱατρικῆς δεοντολογίας, ἀλλά δίνουν στέρεα κριτήρια ἥθους καί χαράσσουν πορεία πλεύσεως²².

6. Ἡ βιοηθική εἶναι ἡ ἐπιστήμη πού διακηρύσσει ὅτι θέλει νά λειτουργεῖ

¹⁷ Κεσελόπουλος, ὁ.π., σσ. 9-10.

¹⁸ ὁ.π., σ. 10.

¹⁹ Βλ. Χρήστου Γιανναρά, *Ἑλληνική ἐτοιμότητα γιά τήν εὐρωπαϊκή ἐνοποίηση*, ἐκδ. Νέα Σύνορα - Α. Λιβάνη, Ἀθήνα 2000, σ. 346.

²⁰ Βλ. Γ. Δαῖκου, «Ἡ ποιότητα τῆς ἱατρικῆς καί ἡ ποιότητα τῆς ζωῆς», περ. *Ἀκτίνες*, Ἀθήνα Ἰούνιος 1991.

²¹ «Οὐ τοίνυν, ἐπειδή τινες οὐ καλῶς χρῶνται τῇ τέχνῃ τῇ ἱατρικῇ φευκτέον ἡμῖν πᾶσαν τίν ἀπ αὐτῆς ὠφέλειαν... Τό ἐναντίον μὲν οὖν, ἐκ τῆς ὀρθῆς αὐτῶν χρήσεως τό ὑπ' ἐκείνων παραφθειρόμενων διελέγχειν» Βλ. «Ὅροι κατὰ πλάτος», 55, PG31, 1048.

²² Κεσελόπουλος, ὁ.π., σ. 11.

αυτόνομα και ανεξάρτητα από φιλοσοφικές αρχές ή θρησκευτικές αντιλήψεις, προβάλλοντας όμως, παράλληλα, δικές της αρχές και δικές της αντιλήψεις, έτσι που αυτές οι αρχές και οι αντιλήψεις μένουν μονοδιάστατες και μπορούν να έρμηνεύονται ανάλογα με τις επιδιώξεις του καθενός. Η έκτρωση, για παράδειγμα, που διέπεται από εύγονικές αντιλήψεις και γίνεται μετά τον προγεννητικό έλεγχο, ονομάζεται «θεραπευτικός τεματισμός της κυήσεως» και στηρίζεται στη λεγόμενη αρχή της ευποΐας²³.

7. Πολλές φορές η μηχανιστική και αυτόνομη εξέλιξη της βιοτεχνολογίας και της γενετικής μοιάζει να συνδέεται περισσότερο με μία μονόδρομη και μονοδιάστατη αντίληψη για την πρόοδο και την ανάπτυξη, που υπαγορεύεται και εξαρτάται από τις δομές και τους κανόνες που επιβάλλονται από την οικονομία της αγοράς²⁴. Αυτός ο μονοδιάστατος και μηχανιστικός χαρακτήρας στην αντιμετώπιση του ανθρώπου από τη βιοτεχνολογία και τη γενετική έχει να κάνει με τη γενικότερη θεώρηση του ανθρώπου, δηλαδή με την ανθρωπολογία που υπάρχει ως βάση και προϋπόθεση της πορείας και της εξέλιξής της. Αυτό είναι και το ουσιαστικότερο πρόβλημα που έχει να αντιμετωπίσει η βιοηθική²⁵.

Η επίμονη αναζήτηση του ωφελισμού και της χρησιμοθηρίας, που κυριάρχησε σε όλα τα επίπεδα της ζωής, δεν μπορούσε να αφήσει ανεπηρέαστο και το χώρο της βιοτεχνολογίας και της βιοϊατρικής²⁶.

Συνεπώς η Όρθόδοξη Θεολογία και παράδοση έχει πολλά να πει και να προτείνει. Η Όρθόδοξη ανθρωπολογία είναι ρεαλιστική, αλλά συγχρόνως και έντονα ασκητική και έσχατολογική. Αυτό που προσδιορίζει τον ανθρώπινο βίο δεν είναι η βιολογική συμπεριφορά και η βιολογική έκτασή του, αλλά αυτό που μπορεί ο άνθρωπος να φθάσει με την άσκησή του και την ανάδειξή του στη χριστιανική κοινωνία. Στην Όρθόδοξη παράδοση τό είναι του ανθρώπου φωτίζεται απ' αυτό που πρόκειται να γίνει. Έτσι, η έσχατη ζωή βαρύνει περισσότερο από την παρούσα. Μέσα απ' αυτή την έσχατολογική θεώρηση της ζωής τά βιοηθικά διλήμματα φωτίζονται διαφορετικά. Η βιοτεχνολογία, και κατ' ακολουθία, και η βιοηθική, σε ένα μεγάλο βαθμό, ύπηρετούν τις ύλικές,

²³ *δ.π.*, σσ. 11-12.

²⁴ Βλ. *Ιω. Πέτρου*, «Γενετική μηχανική και κοινωνία», στο *περ. Ίνδικτος*, τευχ. 14, σ. 91.

²⁵ *Κεσελόπουλος*, *δ.π.*, σ. 12.

²⁶ *δ.π.*, σ. 12.

καί ἐπομένως τίς φθαρτές ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου, ἀγνοώντας τήν πνευματική διάσταση τοῦ ἀνθρώπου²⁷.

Πρέπει νά γίνει κατανοητό ὅτι ὁ ἄνθρωπος, κατά βάθος, δέν ἀναζητᾷ μία ἀπλή παρὰταση τῆς βιολογικῆς του ζωῆς, ἀλλά ἐπιδιώκει τήν υπέρβαση τοῦ θανάτου²⁸. Γι' αὐτό καί ὁ λόγος τῆς θεολογίας πρέπει νά εἶναι κατ' ἐξοχὴν θεολογικός, ἐνῶ ἡ στάση τῆς Ἐκκλησίας ἐξαιρετικά προσεκτική καί ποιμαντική. Ἄν οἱ θεολόγοι περιορίζονται σέ μία ψυχολογική, κοινωνιολογική, ἰατρική, νομική ἢ, ἔστω καί, ἠθικοδεοντολογική προσέγγιση αὐτῶν τῶν θεμάτων ἀφιστάμενοι ἀπό τήν Ὁρθόδοξη Θεολογία, ἀνθρωπολογία καί κοσμολογία- καί ἡ Ἐκκλησία ἐμπλέκεται σέ συζητήσεις πού προκαλοῦν διάφοροι φορεῖς μόνο γιά νά ἐπιδείξει «ὅτι βρίσκεται μέσα στά πράγματα», χωρίς ταυτόχρονα ἡ ἴδια νά προβληματίζεται σοβαρά σέ κρίσιμα ὑπαρξιακά ἐρωτήματα- κυριολεκτικά ζωῆς καί θανάτου- τότε προσεχνεῖται ξεστράτισμα καί ἐκκοσμίκευση στή θεολογία πού προσφέρεται²⁹.

Συμπεράσματα-προτάσεις

Ἡ βιοηθική μπορεῖ νά λειτουργεῖ λυτρωτικά πράγματι γιά τόν ἄνθρωπο, ὅταν θεμελιώνεται στό χριστιανικό φρόνημα καί δηλώνει τό ἥθος τῆς θεώσεως. Ὁ κάθε ἄνθρωπος εἶναι ἐλεύθερο καί ἀνεπανάληπτο πρόσωπο, τό ὁποῖο μέσα στή δική του ἱστορία ἔρχεται νά ἀντιμετωπίσει καταστάσεις πού ἀφοροῦν ἀποκλειστικά αὐτόν τόν ἴδιο. Τό ζήτημα εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ζεῖ στό φάσμα τῆς τεχνολογίας καί τῆς προόδου, νά ἔχει νοῦν Χριστοῦ, ὥστε νά διακρίνει τά πράγματα. Ἄν συσχηματίζεται καί προσαρμόζεται ἄκριτα σέ ὅσα ὁ παρῶν αἰώνας ἀναδεικνύει, τότε ὁ νοῦς του χάνει τή διαύγειά του. Ὁ Παῦλος ἀναφέρεται στή μεταμόρφωση τοῦ νοῦ καί πιστεύουμε ὅτι ὁ λόγος του εἶναι ἰδιαίτερα ἐπίκαιρος σήμερα. «Καί μή συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλά μεταμορφοῦσθαι τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοός ὑμῶν, εἰς τό δοκιμάζειν ὑμᾶς τί τό θέλημα τοῦ Θεοῦ, τό ἀγαθόν καί εὐάρεστον καί τέλειον» (Ρωμ. 12, 2).

Ἡ βιοηθική, γιά νά εἶναι αὐθεντική ἀνθρώπινη ἐλπίδα καί γιά νά βοηθᾷ

²⁷ Σκουτέρης, ὁ.π.

²⁸ Βλ. Ἀρχιμ. Βασιλείου Γοντικᾶκη, «Τό λειτουργημα τοῦ γιατροῦ», περ. *Σύναξη*, Ἀθήνα 1982, τεύχ. 4.

²⁹ Κεσελόπουλος, ὁ.π., σ. 14.

ουσιαστικά στή λύση των προβλημάτων και στήν όρθή αντιμετώπιση των διλημμάτων που εγείρει ή πρόοδος τής επιστήμης, θά πρέπει νά μίν εἶναι ἀπλή θεραπαινίδα τής ευ̑μερίας. Θά πρέπει νά δει τόν ἄνθρωπο στήν πραγματική του διάσταση καί ὄχι ἀποκλειστικά καί μονιστικά στή βιολογική του ὑπαρξη καί στήν ὑλική ἀνάπαυσή του³⁰.

Ἡ προβληματική καί τό πολιτισμικό ὑπόβαθρο τῶν σύγχρονων βιοηθικῶν ζητημάτων ἀπέχουν πολύ ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Εὐαγγελίου καί τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Ὡστόσο, ἡ Ὁρθόδοξη Χριστιανική διδασκαλία, ἀντιμετωπίζει τόν ἄνθρωπο ὄχι μέσα ἀπό ἕνα στατικό καί κλειστό θεωρητικό σύστημα πού ἐκφράζει ἀποκλειστικά μία συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Ἡ ἀλήθεια τῆς ἔχει δυναμικό καί διαχρονικό χαρακτῆρα καί ἀπευθύνεται στόν ἄνθρωπο κάθε ἐποχῆς. Γιά τόν λόγο αὐτό οἱ ἀπόψεις τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως αὐτές καταγράφονται στά ἔργα τους, μποροῦν νά ἀποτελέσουν τή βάση γιά τήν ἠθική θεώρηση τῶν βιοηθικῶν ζητημάτων, ἀρκεῖ νά μπορεῖ νά παραμείνει κανείς στό πνεῦμα τους, τό ὁποῖο ἔχει διαχρονική ἀξία καί ὄχι στό γράμμα τους, τό ὁποῖο μπορεῖ νά ἐγκλωβίσει τήν σκέψη στά στενά πολιτισμικά ὅρια μίας συγκεκριμένης ἐποχῆς³¹.

Γενικά, θά πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, μέ τήν Θεολογία τῆς, δέν ἐμποδίζει τήν ἔρευνα σέ ἐπιστημονικά θέματα, ἀπό τήν ὁποία ἔρευνα μπορεῖ νά προκύψουν, ὅπως καί προκύπτουν, μερικά θετικά ἀποτελέσματα γιά τήν ζωή τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ἀκόμη καί ἀρνητικά. Γι' αὐτό καί ἡ Ἐκκλησία τιμᾷ τήν ἐπιστήμη καί τούς ἐπιστήμονες³².

Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ὡς πρὸς τήν βιοϊατρική ἔρευνα, δέχεται τρία πράγματα. Πρῶτον, ὅτι ἡ βιοηθική καί οἱ Παγκόσμιοι Ὄργανισμοί πρέπει νά θέσουν ὅρια γιά τό καλό τοῦ ἀνθρώπου στήν σύγχρονη ἔρευνα πού μπορεῖ νά γίνει ἀνεξέλεγκτα. Δεύτερον, ἐπιθυμεῖ ἡ ἐπιστήμη τῆς βιοηθικῆς καί οἱ ἱατροί νά λάβουν σοβαρά ὑπ' ὄψη τους τίς θεολογικές ἀρχές πού εἶναι ἡ ζωή τῆς Ἐκκλησίας καί νά σεβασθοῦν τοῦλάχιστον τήν πίστη τῶν χριστιανῶν. Καί τρίτον, νά τονίσει ὅτι ἡ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου δέν ἔγκειται μόνο στήν γέννησή του, ἀλλά στήν προσωπική του ἀναγέννηση, ὅταν ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος ἀποκτᾷ νόημα ζωῆς, γιατί τότε

³⁰ Σκουτέρης, ὁ.π.

³¹ Κόϊος, ὁ.π., σ. 41.

³² Ναυπάκτου, ὁ.π., σ. 363.

χαίρεται καί τήν δική του βιολογική γέννηση καί όλόκληρη τήν δημιουργία³³.

Γιά τήν Ἐκκλησία ὁ σεβασμός στή δημιουργία εἶναι σεβασμός στό ὄνομα τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ· ἡ ἐπικοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μέ τήν κτίσις ὡς κατασκεύασμα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀτραπός θεογνωσίας· οἱ ἀξίες ὡς αἰώνιες εἶναι ἀνώτερες ἀπό τούς ὅποιους ἀνθρώπινους νόμους· οἱ σχέσεις κοινωνίας μεταξύ τῶν ἀνθρώπων ἀποτελοῦν ἔκφραση καί ἀντανάκλαση τῆς μεθεκτικῆς σχέσης τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν Θεό· τό αὐτεξούσιο, ἡ ἐλεύθερη βούληση, ὁ ἀρμονικός σύνδεσμος ψυχῆς καί σώματος καί ἡ μοναδικότητα καί ἰδιαιτερότητα τῶν προσώπων συνθέτουν τόν κύριο ἄξονα τῆς σωτηρίας καί τήν πολυτιμότερη περιουσία τοῦ ἀνθρώπου, ἡ δέ αἰώνια προοπτική καί ἡ αἴσθησις τῆς ἀνάγκης τοῦ Θεοῦ συναπαρτίζουν τα μέσα μέ τά ὁποῖα μπορεῖ νά ξεπεράσει τά δεσμά τοῦ θανάτου καί τούς περιορισμούς τῆς ἀνθρώπινης φύσης του³⁴.

Ἡ Ἐκκλησία δέν πρέπει νά ξαφνιαζεται ἀπό τίς ὅποιες ἐπιστημονικές ἀνακαλύψεις μήτε νά πατάει σπασμωδικά τό φρένο γιά νά τίς ἀποτρέψει. Ἀντίθετα, χρειάζεται νά κρατάει ὑπεύθυνα τό τιμόνι, ὥστε νά ὀδηγεῖ καί νά προστατεύει τήν κοινωνία καί τόν κόσμον ἀπό ὀλέθριες καί καταστρεπτικές συνέπειες, πού μπορεῖ νά προκαλέσει ἡ κατάχρηση τῆς τεχνολογίας στή φύση καί στόν ἄνθρωπο. Ἐχει χρέος νά δείχνει τά ὅρια ἀνάμεσα στήν αὐθεντικότητα τῆς ἀλήθειας καί τήν ἀπάτη τοῦ ψεύδους καί νά ὑπογραμμίζει τόν σεβασμό στό ἀνθρώπινο πρόσωπο καί στήν ἱερότητα τῆς ζωῆς³⁵.

Ἴσως ἡ πρόκληση τῆς ἐποχῆς μας νά ἀποτελεῖ μοναδική εὐκαιρία γιά τή διατύπωση τῆς Ὁρθόδοξης ἀνθρωπολογίας μέσα ἀπό τά σχήματα καί τή γλῶσσα τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης. Ὅ,τι ἀποτελεῖ ἰδεολογική ἀπειλή μπορεῖ νά ἀποτελέσει τελικά πνευματική καί θεολογική ἀφύπνιση. Ἡ γενετική κατανόηση τοῦ ἀνθρώπου μπορεῖ νά ὀδηγήσει στήν πνευματική ἀποκάλυψη τοῦ μυστηρίου του. Καί τό μυστήριο τοῦ ἀνθρώπου νά μᾶς φέρει μπροστά στό μυστήριο τοῦ Θεοῦ³⁶.

³³ ὁ.π., σ. 363.

³⁴ Μεσογαίας, ὁ.π., σ. 38.

³⁵ Κεσελόπουλος, ὁ.π., σ. 14.

³⁶ Μεσογαίας, ὁ.π., σ. 38.

Abstract

Nowadays the developments in the sector of biotechnology are so great that they are considered as a new revolution. They occur in such a degree that every day there are changes in the scientific knowledge, a fact which influences the society in its entity and every single person in his private and social life.

Bioethics, as a science, studies three fundamental facts : 1) The very beginning of Life 2) the prolongation of Life 3) the end of Life. Man as " living soul " is a creative spirit ; he possesses something of the divine creativity in his nature. This is a blessing indeed, the importance of which is recognized and praised by the Orthodox Theology. However, the Man as a free person must behave critically.

Bioethics can function like a savior for the Man indeed when it's grounded on the Christian Beliefs and when it declares the etnics of deification. The Church should show the limits between the authenticity of Truth and the fraud of Falsehood. Church should also emphasize the respect for the Human Being and the holiness of Life itself.

The genetic comprehension by man himself ,may lead to the spiritual revelation of his sacrament and the sacrament of man can bring us forward to God's Sacrament.

Βιβλιογραφία

- Μητροπολίτης Ναυπάκτου Ίερόθεος, *Βιοηθική καί βιοθεολογία*.
 Μητροπολίτης Μεσσηνίας Νικόλαος, *Ἐλεύθεροι ἀπό τό γονιδίωμα*.
 Σταμάτης Ἀλαχιώτης, Καθ. Γενετικῆς, *Βιοηθική ἀναφορά στους γενετικούς καί τεχνολογικούς νεωτερισμούς*.
 Μάξιμος Ὁμολογητής, *Περί ἀποριῶν*.
 Χρῆστος Γιανναράς, *Ἑλληνική ἐτοιμότητα γιά τήν εὐρωπαϊκή ἐνοποίηση*.
 ΤΡΙΣΤΡΑΜ ΕΓΚΕΛΧΑΡΝΤ, *Μιά ὀρθόδοξη προσέγγιση τῆς βιοηθικῆς εἰς ζωντανή ὀρθοδοξία στόν σύγχρονο κόσμο*, μετάφραση Ἰωσήφ Ρονλίδης.
 ΜΙΣΣΕΛ ΜΟΡΑΝΖ, *Ἱστορία τῆς μοριακῆς βιολογίας*.
 «How Technology Will Heal your Heart? Special Report», *NEWSWEEK*, June 25, 2001.

Περιοδικά-Ἄρθρα

- Σκουτέρης Κων.. Καθ..ΕΚΠΑ, *Βιοηθική καί τό ἥθος τῆς Ὁρθοδοξίας*.
 Κεσελόπουλος Ἀνέστης, Καθ. ΑΠΘ, «Θεολογική ἀποτίμηση καί Ποιμαντική προσέγγιση στίς προκλήσεις τῆς βιοηθικῆς», περ. *Πνευματική Διακονία*.
 Κόϊος Ν., Καθ.. ΑΝΩΤ.ΕΚΚΛΗΣ. ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, «Γονιδιακή θεραπεία στά γενετικά κύτταρα», περ. *Πνευματική Διακονία*.
 Ἀρχιμ.. Γοντικάκης Βασίλειος, «Τό λειτουργήμα τοῦ γατροῦ», περ. *Σύναξη*.
 Πέτρου Ἰωάν., «Γενετική Μηχανική καί Κοινωνία», περ. *Ἰνδικτος*.

Δάϊκος Γ., «Ἡ ποιότητα τῆς ἱατρικῆς καί ἡ ποιότητα τῆς ζωῆς», περ. *Ἀκτῖνες*.
Μαρίνα Robb, ὁμιλία μέ τίτλο «Ζητήματα βιοηθικῆς, ὀρθόδοξη προσέγγιση καί προβληματισμοί».